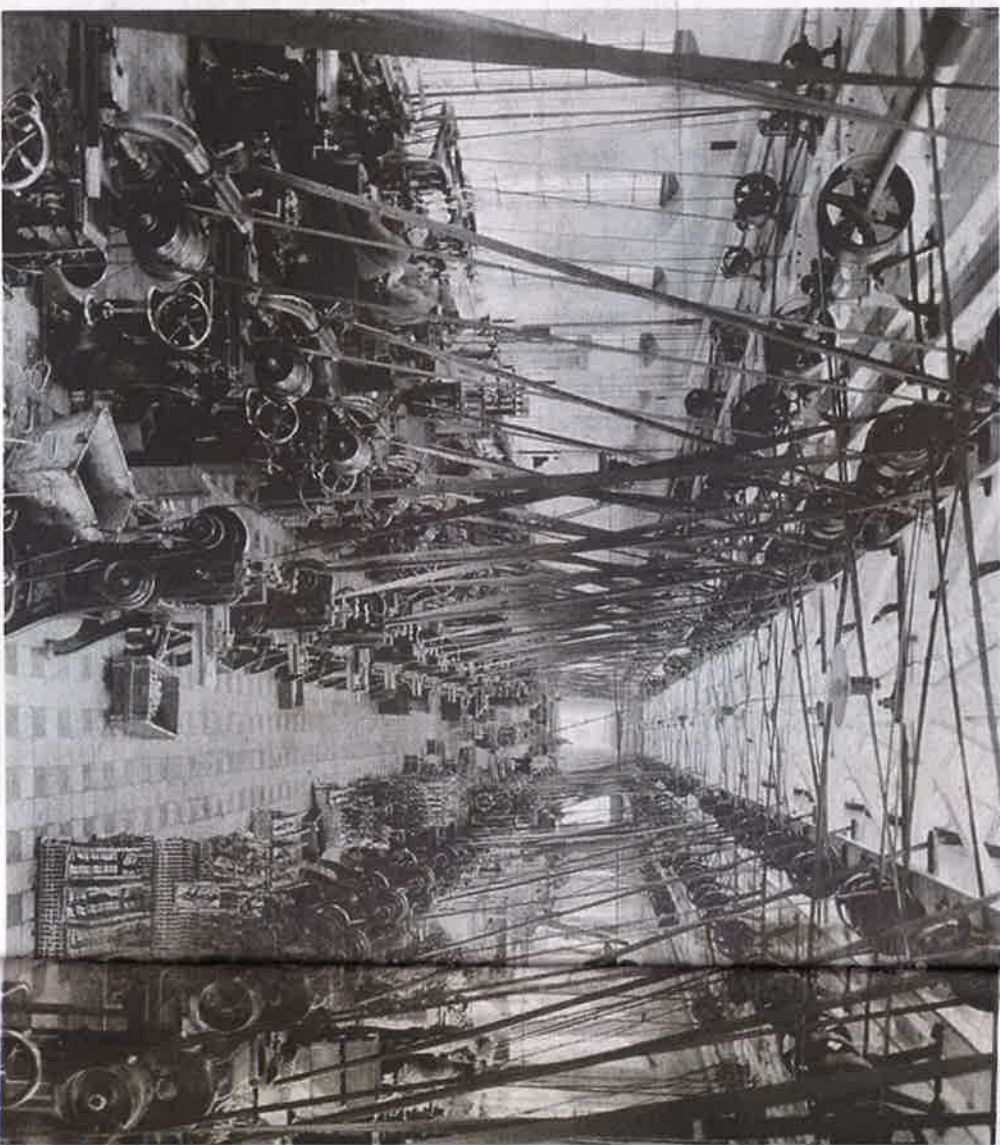

Privat bevæpning: Tross strenge restriksjoner foregikk det en omfattende sivil opprustning på «borgelige» side i årene etter første verdenskrig. Man frykter sosialistene.

ALLE FOTO: FRA BOKEN

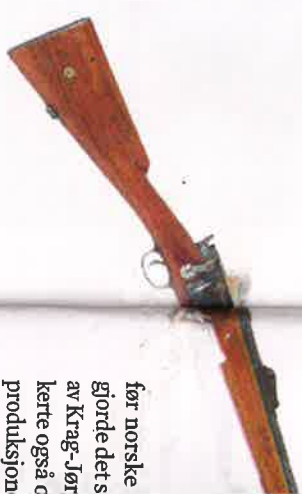

Opprustningstid: Første verdenskrig innebar stor etterspørsel for KV, og fabrikken satte inn kvinner i geværproduksjonen. Her fra fabrikkens nye maskinsal, 1916. Nederst: Krag-Jørgensen-geværet.

SAKKPROSA

Rustet for Selvstendighet

*Startskuddet for våpenfabrikken på Kongsberg ble avgjort to måneder før
Grunnloven ble vedtatt i 1814. Det var ingen tilfeldighet.*

Christine Myrvang
**TROSKAP OG FLID.
KONGSBERG VÅPEN-
FABRIKKS HISTORIE
1814-1945**
777 sider. Pax, 2014

20. mars ble det første av tre bind om Kongsberg våpenfabrikks historie lansert, og det på 200-årsdagen for fabrikkens fødsel. Hvor? På Kongsberg, så klart. En gang landets nest største by etter Bergen og aktuell kandidat til å huse landets universitet i 1811. Byen fikk ikke universitet, men en våpenfabrikk. Det har preget Kongsberg-samfunnet i større grad enn man kan få inntrykk av i forfatteren Christine Myrvangs ellers spenslige fremstilling. Boken er på 777 sider. Hvis de to neste bindene blir like omfangsrike, noe som vil vise seg senere i år, blir det 2331 sider. Det er mye, jeg tror det kan være akkurat passe.

For dette er viktig norgeshistorie. Kongsberg våpenfabrikk (KV) var lenge den eneste våpenprodusenten her i landet, eid av den norske stat og så å si en del av det militære forsvaret. I produksjonsvolum og overskudd har andre bedrifter hatt mer å vise til, men våpensmien på Kongsberg var ikke profitbasert. Å verge sine innbyggere mot inntrengere utenfra er en helt grunnleggende statsoppgave, og slik sett var KV en av pilarene den nye, selvstendige staten Norge bygde på. Dette perspektivet kommer fint frem hos Myrvang.

Hun synliggjør også at det var Christian Frederik som ga klar signalet til våpenfabrikken. Altså enda en viktig nasjonsbyggende markering fra den danske tronfølger som ble valgt til norsk kong på Eidsvoll i mai 1814, men som noen måneder senere måtte forlate Norge med halen mellom beina. En grunn til at våpenfabrikken ble lagt til Kongsberg synes å ha vært den voldelige armodesom fulgte (den midlertidige) nedleggelsen av hjemmestens virksomheten Sølvverket i 1805. Myrvangs påvisning av at staten tenkte sysselsettingspolitikk allerede for 200 år siden er overraskende, og viser berettigelsen av slike grunnlege enkeltstudier.

Fra håndverk til industri. Myrvang har kunnet nytte seg av et stort bedriftsarkiv som går helt tilbake til 1814, og som frembringer en mengde nye opplysninger. Hun er god til å sette funn som går på tvers av allment aksepterte oppfatninger inn i en større historisk kontekst, og slik sette spørsmålsteget ved etablert kunnskap.

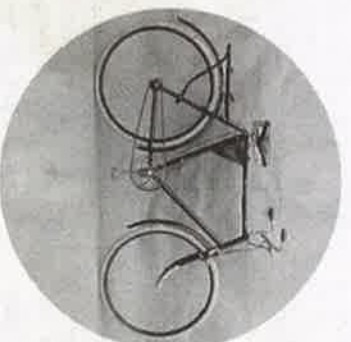
For eksempel har det vært vanlig å tidfeste industrialiseringens gjennombrudd i Norge til 1840-1850-årene, og da til områdene rundt Akerselva i Kristiania

og Aker. Her ble det etablert tekstilfabrikker og mekaniske verksteder med forbindelseslinjer til den industrielle revolusjon i England. Myrvang gir på overbevisende måte en revidert fremstilling. Hun viser at industrieventyret langs Akerselva også trakk på viktige impulser fra virksomheten på Kongsberg, som igjen fikk impulser fra Sve-

rige, Danmark og kontinentet heller enn fra De britiske øyer.

KV ble etablert i en tid da håndverkstradisjonen fremdeles var dominerende. Overgangen fra fragmentert håndverksbasert tilvirkning i det gamle standssamfunnet til standardisert industriproduksjon i store maskinhaler er fascinerende skildret hos Myrvang. Konfliktene sto i kø, og innføringen av en helt ny tenkemåte gikk langsomt – det tok flere tiår.

Krag-Jørgensen-geværet er uløselig knyttet til KV. De fleste er likevel nepppe klar over at fabrikkens direktør, Ole Krag, og børsemaker samme sted, Erik Jørgensen, utviklet våpenet på fritiden. Det fantes ikke noen utviklings- eller innovasjonsavdeling ved KV, som lenge bare var et produktionssted. Det nye geværet ble en verdenssuksess. I 1892 ble det antatt som standardvåpen i den amerikanske hæren, to år

Sivil produksjon: KV begynte å produsere sykkeldeleer tidlig i 1920-årene.

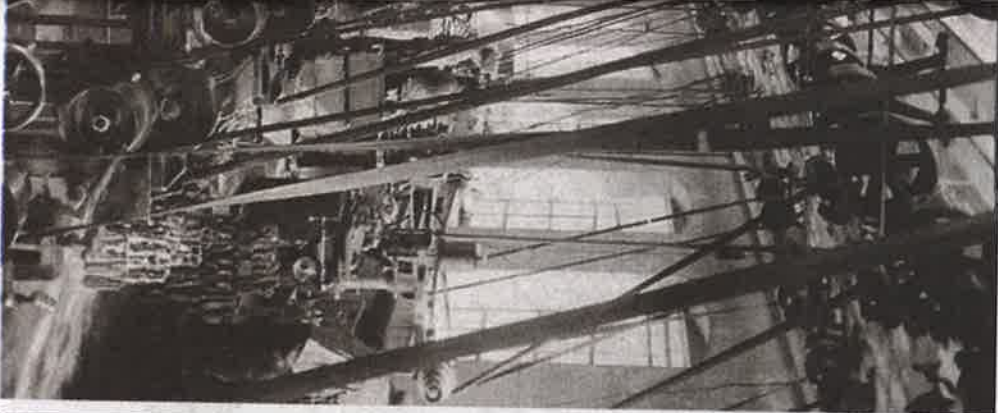
før norske gjorde det selv av Krag-Jørgensen-geværet også a produksjon

Krig og fred var en inter Norge og er Kongsberg. teten ble mæret var ikke Automatvå sitt inntog, det reiste et en kanonfå slutt, kom Kongsberg. våpen sank bedriften til sivil produkt alt i alt god densledende av hvallkanon

Konflikt og innfø helt ny t gikk lang

Myrvang også om and KV var våpen land i nærm kapittel i vår rie. At ikke A dets Jens B smekk etter k bel kollaboras ser hvordan h egenådig tra skulle ta opp i

ANMELDELSER BØKER

Maskerte: Arbeidere ved våpenfabrikens snekkerverksted og skjefasal, 1899. Formennene er utsmykket med lommeur.

og forsyne okkupasjonsmakten. Trass i mye interessant stoff har kapitlene om krigen også noen klare mangler. Bindet i serien *Krigen i Norge 1940*, som omhandler Kongsberg, er ikke med i litteraturlisten. Her hadde fatteren enkelt kunne lese seg til at den øverstkommanderende for de tyske styrkene i Norge, Nikolaus von Falkenhorst, i sin ordre av 2. april hadde planene klare for besetelsen av Kongsberg. Disse kjente selv sagt ikke KVs ledelse, men Myrvangs unnskyldende spekulasjon om hvorfor det 13. april, samme dag som tyskerne ankom til byen, gikk ut beskjed fra ledelsen om at broene i området ikke skulle ødelegges, virker mindre overbevisende. Luftvernkanonene, som i lengre tid hadde stått nesten klare inne på fabrikkområdet, ville umulig kunne bli ferdige i løpet av noen timer, for deretter å bli bragt over broene og frem til det norske forsvaret.

Når Myrvang ikke viser til riksrådsforhandlingene med tyskerne i Oslo og samarbeidspolitikken i 1940 generelt, blir Bache-Wiigs handlinger stående i et vakuum. Det gjør langt på vei også sabotasjeaksjonen mot KV i september 1944, med Gunnar Sønsteby i spissen. Den skildres inngående, men det trekkes ingen tråder tilbake til 1940, da tanken på slike ødeleggelser var så fjerne. Det hadde skjedde nye både mentalt og organisasjonsmessig når det gjaldt synet på motstand mot tyskerne i Norge, men det har ikke Myrvang skrevet noe om.

Stort og solid. Så grundig og veldokumentert verket fører til at det har gått ut over denne siste delen. Likevel er hovedinntrykket at dette er et standardverk av solid format. Det er godt skrevet, og det er i seg selv litt av en prestasjon å dekke et så langt tidsrom i spennet mellom mikronivå (våpenets konstruksjon) og makronivå (konteksten). KVs arvtager, den suksessrike Kongsberg Gruppen, har finansiert trebindsverket med 5,5 millioner kroner. Da bør for så vidt

Konfliktene sto i kø, og innføringen av en helt ny tenkemåte gikk langsomt.

Myrvang skriver spennende også om andre verdenskrig, da KV var våpensmie for Nazi-Tyskland i nærmere fem år – et trist kapittel i vår okkupasjonshistorie. At ikke Administrasjonsrådets Jens Bache-Wiig fikk en smekk etter krigen for uakseptabel kollaborasjon er ille, når vi leser hvordan han sommeren 1940 egenrådig tvang gjennom at KV skulle ta opp igjen produksjonen

BØKER I BØ

2.-4. mai 2014

Dag Solstad · Cecilie Enger · Kim Leine
Lars Amund Vaage · Mona Høvrang · Eldrid Lundén
Hanne Bramness · Helga Flatland · Anne Otterholm
Kjersti Annesdatter Skomsvold
Mariann Aaland · Rune Christiansen · Vidar Sundstøl
Eddy Poppy · Hans Petter Blad · Mikkjel Bugge · Victoria
Kjelland · Erna Osland · Espen Sæbye · Stein Versto · Tonle
Tornes · Liv Mari Haakenstad · Dessale B. Abraham · Kristine
Sægen · Mari Tveita Stågrim

Eiken Schramm · Kai Sæberg · Kristin Øygarden · Margit Inn · Miriam Stendal
Boulou · Nils Ivar Aagøy · Peter Fjellgesund · Knut Hamre · Bodil Cappelen ·
Rannevig Langreid · Ingrid Skjerdal · Fortidsturendontane
Evan Rasmussen · Telemark strykekravtett · DJ Måsaalott
Opplagstakt Bokklubben Bokklubben Bokklubben Bokklubben Bokklubben Bokklubben
Litteraturlisten Bokklubben Bokklubben Bokklubben Bokklubben Bokklubben Bokklubben
www.bokklubben.no Billetter: www.gullting.no / 25060310

Bli med Edvard Høem, Nordisk Rådprisvinner Kim Leine, Bengt Berg, Sigrun Slagard, Ove Røsbak, Frank Rossavik, Arne Torp, Juaka Lyberth, glasskunstneren Kai Hoffstad, musikeren Calle Neumann og gjester fra mange land på

LITTERATURFESTIVALEN BOKSTAVELIG TALT OG 9TH INTERNATIONAL BOOKTOWN FESTIVAL

I TVEDESTRAND 2.-4. MAI
Detaljprogram og rimelige priser på
www.bokhotellet.no og
www.bokbyen-skagerrak.no

Med støtte fra: Pritt Ord, Aust-Agder fylkeskommune
Bokbyen ved Skagerrak og Bokhotellet Lyngørporten

LITTERÆRE HØYDEPUNKTER RETT I ØRET!

LAST NED VÅR NYE LYDBOK-APP OG FÅ
TILGANG TIL TUSENVIS AV LYDBØKER

lydbokforlaget.no